

Mario UNTERSTEINER, *Les sophistes*, τ. 1 και 2, γαλλική μετάφραση τῆς δεύτερης ἰταλικῆς ἐκδόσεως καὶ παρουσίαση ἀπὸ τὸν Alonso Tordesillas. Πρόλογος τοῦ Gilbert Romeyer Dherbey, Παρίσι, Vrin, 1993, 295+351 σελ.

Ὁ καθ. G. Romeyer Dherbey, προλογίζοντας τὴ γαλλικὴ αὐτὴ μετάφραση τοῦ σημαντικότερου ἔργου τοῦ ἰταλοῦ ἱστορικοῦ τῆς φιλοσοφίας καὶ μελετητῇ τῶν Σοφιστῶν, παρατηρεῖ ὅτι ὁ γάλλος μεταφραστὴς τοῦ στὴν ἐξίσου μὲ τὸ ἰταλικὸ ἔργο ἀρτιότατη ἐργασία του δὲν στοχεύει στὴν ἀνασύσταση τῆς ἀρχαίας διένεξης καὶ ἀντίθεσης Πλάτωνος - Σοφιστῶν, ἀλλὰ στὴν ἀνάδειξη αὐτοῦ ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὸ κύριο γνῶρισμα τῆς συμβολῆς τοῦ Untersteiner στὴ μελέτη τῆς σοφιστικῆς, μὲ νηφάλια, ἐπιστημονικὴ προσέγγιση τοῦ ἔργου τῶν Σοφιστῶν.

Ὁ Πρόλογος τοῦ G. Romeyer Dherbey εἶναι μιὰ εὐσύννοπτη, γλαφυρὴ καὶ πρωτότυπη παρουσίαση τῆς σοφιστικῆς στὸ σύνολό της. Ὁ συγγραφέας ἀντιμετωπίζει ἐρωτήματα, ὅπως τὸ ἐρώτημα τοῦ κριτηρίου τῆς μετοχῆς στὸ σοφιστικὸ ρεῦμα μὲ τίς διπολίες: λόγος - ρητορικὴ, σχέση ἠθικῆς κρίσης καὶ κρίσης τῆς γλώσσας, παιδεία τῶν ἀριστοκρατῶν στοχαστῶν - παιδεία τῶν σοφιστῶν, σχέση ζωγραφικῆς καὶ λόγου - γλώσσας, τεχνικῆς τῆς ὀφθαλμαπάτης καὶ ρητορικῆς, προοπτισμοῦ καὶ καιροῦ.

Ὁ καιρὸς καθιστᾷ τὴν πράξη εὐάγωγο, ὅπως ἡ ὀπτικὴ γωνία ἀπαιτεῖ, μιὰ παραμόρφωση τῆς εἰκόνας: διαπλάθει τὸ ζωντανὸ λόγο τὴ στιγμὴ ποὺ αὐτὸς ἐκφέρεται, γιὰ νὰ τὸν προσαρμόσει στὶς ἀντιδράσεις τοῦ ἀκροατηρίου (σ. VI). Στὴ συνέχεια ὁ Romeyer Dherbey ἐξετάζει τὴ διαφορὰ διασκεπτικοῦ λόγου καὶ σοφιστικοῦ λόγου - ἐξεικονικῆς ρητορικῆς ἢ ὁποία συνδέεται μὲ τὴν ἀπόρριψη τῆς ὄντολογίας καὶ τῆς λογικῆς, καὶ ἀναφέρεται στὰ ὑφολογικὰ μέσα τῆς σοφιστικῆς: τὰ σύνθετα ὀνόματα καὶ τίς ἀμφισημίες ἐκφράσεις. Ἐδῶ γίνεται πάλι λόγος γιὰ τὸν καιρὸ, ὡς χρόνος τῆς κατάλληλης στιγμῆς, τὸν Ἡράκλειτο (θεμελιωτὴ, μὲ τὴ θεωρία του τῆς ἐνότητας τῶν ἀντιθέτων καὶ τῆς ἀμφισημίας τοῦ πραγματικοῦ τῆς πρωταγορικῆς χρήσης τῶν ἀντιλογιῶν), τὸν Λυκόφρονα, ποὺ θεωρητικοποίησε τὴ χρῆση τῶν συνθέτων ἀπορρίπτοντας τὴ χρῆση τοῦ ρήματος «εἶναι» καὶ τὴ λογικὴ τῶν κατηγορημάτων. Ὁ Romeyer Dherbey, ἀναζητώντας τὴν αἰτία τῆς ἐπιλογῆς τῆς ζωγραφικῆς ὡς ρητορικοῦ προτύπου ἀναφέρεται σὲ ψυχολογικὸ ὑπόβαθρο, στὸ «πάθος τῆς ὄρασης» καὶ στὴν ψυχαγωγικὴ σκοπιμότητα. Ἡ ὅλη ἄποψη, ποὺ δὲν ἀπαντᾷ στὴν προσέγγιση τῆς σοφιστικῆς ἀπὸ τὸν Untersteiner, ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἰδιαιτερότητα τῆς κατανόησης τῶν σοφιστῶν ἀπὸ τὸν γάλλο μελετητὴ τῆς Ἱστορίας τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας.

Ἡ παρουσίαση ποὺ ἀκολουθεῖ τὸν Πρόλογο, γραμμένη ἀπὸ τὸν καθ. Alonso Tordesillas, μεταφραστὴ τοῦ ἔργου τοῦ Untersteiner, εἶναι ἰδιαίτερα σαφὴς καὶ κατατοπιστική. Ὁ Tordesillas βιογραφεῖ μὲ εὐγλωττο τρόπο τὸν ἰταλὸ μελετητὴ ξεκινώντας εὐστοχα μὲ ἓνα παραλληλισμὸ Ζήνωνος καὶ Untersteiner, δύο προσώπων ποὺ ἀνέλαβαν ὡς ἀποστολὴ τοῦ βίου τους τὴν ἐνασχόληση μὲ τοὺς Ἀρχαίους. Στὴ συνέχεια ἀναλύει τὴ μέθοδο τοῦ ἐρευνητῆ, τὴ φιλοσοφικὰ φιλολογικὴ, ἀναδεικνύει τὸ στόχο του — τὴν προσπάθεια μιᾶς σύνθεσης μὲ ἀντικείμενο τὴ διαμόρφωση τῆς ἐλληνικῆς ὀρθολογικότητας, τὴν ἀλληλενέργεια θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ. Ὑπαρξιακὸ ἀνθρωπισμὸ χαρακτηρίζει ὁ Tordesillas τὴν προσέγγιση τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸν M. Untersteiner. Μῦθος, τραγωδία, ἱστοριογραφία, φιλοσοφία ἔχουν συνδεσμοτικὸ σημεῖο τὴν προοδευτικὴ ἐπιβεβαίωση τῆς ὀρθολογικότητας (XIII). «Οἱ Σοφιστές», γράφει ὁ A. Tordesillas, κάνουν φανερὸ «ὅτι ἡ ἄσκηση τῆς λογικῆς καὶ ἡ δυνατότητα τῆς γνώσης εἶναι τὰ μόνα στὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ καταφύγει ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ὅ,τι ἐπιτρέπει τὴ μεταμόρφωση τοῦ ατόμου ποὺ ὑπόκειται σὲ μία φύση ἀντιφατικὴ..., καθὼς εἶναι ἱκανὸ νὰ κατακτήσει τὴ δυνατότητα τῆς γνώσης ...καὶ τῆς δράσης».

Μὲ τοὺς Σοφιστὲς ὁ Untersteiner ἐπιχείρησε ν' ἀποσπάσει τὴ σοφιστικὴ ἀπὸ τὴν πλατωνικὴ τῆς ἐρμηνεία καὶ τὶς μειωτικὲς γι αὐτὴν προσεγγίσεις, δείχνοντας τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ὅχι μόνο γιὰ τὴν παιδεία, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ὄντολογικά, κοσμολογικά, γνωσιολογικά, κοινωνιολογικά καὶ ἠθικὰ προβλήματα. Ἡ δεύτερη ἔκδοση τοῦ ἔργου (1967) περιέχει καὶ ἓνα Παράρτημα γιὰ τὶς «Κοινωνικὲς πηγὲς τῆς σοφιστικῆς».

Ὁ πρῶτος τόμος τῆς γαλλικῆς ἔκδοσης περιέχει τὰ κεφάλαια τοῦ ἔργου τοῦ Untersteiner ποὺ ἀφοροῦν τὸν Πρωταγόρα καὶ τὸν Γοργία. Ἡ πρωταγορικὴ ἀρχὴ «μέτρον ἄνθρωπος» ἐρμηνεύεται ἀπὸ τὸν Untersteiner κατὰ ἐντελῶς νέο τρόπο: «ὁ ἄνθρωπος εἶναι μέτρον ὅλων τῶν ἐμπειριῶν, τόσον αὐτῶν ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ φαινομενικότητα τοῦ πραγματικοῦ ὅσο καὶ αὐτῶν ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ μὴ φαινομενικότητα αὐτοῦ ποὺ στερεῖται πραγματικότητας». Ὁ Untersteiner κατέδειξε καὶ τὴ φιλοσοφικὴ σημασία τῶν ἔργων τοῦ Γοργία καὶ τὴ φιλοσοφικὴ ἀξία τῆς ἐννοίας τοῦ καιροῦ συνδέοντάς τιν μὲ τὸ τραγικὸ ποὺ ἐνυπάρχει σὲ κάθε πράξη. Ἐρμηνεύοντας τὸ ἔργο τοῦ Γοργία *Περὶ τοῦ μὴ ὄντος* ἀποδεικνύει ὅτι ὁ σοφιστὴς δὲν ὀδηγεῖται στὸν σκεπτικισμό, ἀλλὰ σὲ μία φιλοσοφία τοῦ τραγικοῦ.

Ὁ δεῦτερος τόμος περιλαμβάνει τοὺς Σοφιστὲς Πρόδικο, Ἀντιφώντα, Ἰππία, τὸ κεφάλαιο «Σοφιστικὴ καὶ πολιτικὸς ρεαλισμός» (ἀντίθεση νόμου - φύσης γραπτῶν - μὴ γραπτῶν νόμων), τὶς θέσεις τῶν: Θρασυμάχου, Καλλικλῆ, Κριτία, Λυκόφρονα, Ἀλκιδάμαντα. Ὁ Untersteiner ἀποδίδει μὲ ἰδι-

αίτερη ἔγνοια τὴν ἱστορικὴ καὶ πολιτικὴ διάσταση τῆς σοφιστικῆς. Τὸ Παράρτημα («Οἱ κοινωνικὲς πηγὲς τῆς σοφιστικῆς»), ὅπου ὁ Untersteiner περνᾷ ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ «Σοφιστὲς» στὸν ἑνικὸ «σοφιστικὴ», γιὰ νὰ δείξει τὴ συμπερίληψη τῶν στοχαστῶν μὲ ἄξονα ἓνα κοινὸ θέμα, τὸν ἄνθρωπο, περιλαμβάνει τὴν ἐξέταση τῶν πολιτιστικῶν καὶ πολιτικῶν θέσεων τῆς σοφιστικῆς.

Συνοψίζοντας ὁ Α. Tordesillas τὴ συμβολὴ τοῦ Μ. Untersteiner στὴ μελέτῃ τῶν Σοφιστῶν παρατηρεῖ ὅτι τὸ ἔργο εἶναι σήμερα ἀκόμη ἀξεπέραστο, ἢ πληρέστερη μελέτῃ γιὰ τὸ σύνολο τῶν Σοφιστῶν. Ἀναφερόμενος στὴ γαλλικὴ μετάφραση, μνημονεύει πρώτη τὴν οὐσιαστικὴ συμβολὴ τοῦ Henri Joly († 1988), ὁ ὁποῖος, ὡς ἐπὶ τῆς πρώτης μορφῆς τῆς διατριβῆς Τρίτου Κύκλου Φιλοσοφίας, τὴν κατεύθυνε κατὰ τρόπο ὑποδειγματικό. Τὰ ἀρχαῖα ἀποσπάσματα καὶ τὰ χωρία τῶν σχολιαστῶν ἀποδόθηκαν γαλλικὰ ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ κείμενο. Στὸ τέλος τοῦ δεύτερου τόμου περιέχονται: πλουσιότατη βιβλιογραφία (σσ. 269-314, ἐπαυξημένη ἀπὸ τὸν γάλλο μεταφραστή), ἐργογραφία τοῦ Μ. Untersteiner, πίνακες ὀνομάτων καὶ ἐννοιῶν, καθὼς καὶ ἀναλυτικὸς πίνακας περιεχομένων.

Ἄννα ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ

Denis O'BRIEN, *Théodicée plotinienne, théodicée gnostique*, Leiden - New York - Köln, E. J. Brill, 1993.

Le livre comprend six chapitres:

Chapitre I: Introduction: Plotin polémiste

Dans ce livre D. O'Brien examine l'attitude de Plotin envers la théorie de la gnose. Malgré la conception de Porphyre, d'Amélius et de leurs confrères, selon laquelle le philosophe dans son traité *Contre les gnostiques* refuse explicitement la philosophie de la gnose, l'écrivain croit que les "réfutations" formulées ici par Plotin, sont le plus souvent un énigme. Pour trouver une solution, il essaie donc d'expliquer Plotin par Plotin et surtout par d'autres écrits antérieurs à ce traité. D. O'Brien a décelé dans ces lignes trois thèses qui forment l'armature de l'ensemble et qui s'organisent autour de l'âme: sa descente, son engendrement de la matière et son "illumination" de la matière ainsi engendrée. Ces trois thèses constituent ce qu'il appelle la théodicée plotinienne.

